

WILHELM DILTHEY A BURŽOÁZNA TEÓRIA VEDY

GUNTOLF HERZBERG

Poznámky ku knihe Petra Kraussera, *Kritika konečného rozumu. W. Diltheyho revolúcia všeobecnej teórie vedy a konania*. Vyd. Suhrkamp Verlag, Frankfurt/Main 1968, 248 s.

Doteraz si buržoázna filozofia cenila Wilhelma Diltheya ako zakladateľa filozofie života a duchovných dejín, ako najvýznamnejšieho predchodcu filozofickej antropológie, ako „najduchaplnejšieho, najjemnejšieho a najživšieho stúpenca čistého historizmu“ (tak asi znie úsudok Troeltscha), aj ako stúpenca hermeneutiky — zhruba povedané, ako začiatok „modernej“, teda *neskoroburžoáznej* filozofie, ktorá cez Husserla, Schellera a Heideggera má svoje pokračovanie v prítomnosti. Ešte v najnovších západonemeckých publikáciách sa uchováva táto línia tradície a už oddávna fixovaný obraz W. Diltheya.

Súčasne sa prejavuje čoraz väčší záujem o Diltheyove metodologické štúdie. Ako dôkaz nech nám slúži článok Wernera Flacha. Keď skonštatoval, že Diltheyovi prislúcha zásluha, „že podnietil a určil nemeckú filozofiu duchovných vied posledných desaťročí“ a že v tejto oblasti niet vari jedinej „významnejšej práce“ buržoáznej filozofie, „ktorá by sa neodvolávala na Diltheyovo dielo ako na svoju historickú základňu“, formuluje otázku, nakoľko Diltheyova koncepcia duchovných vied „ovplyvnila situáciu vedeckoteoretického záujmu týchto výskumov, a tým situáciu teórie vedy v oblasti duchovných vied“.¹ Istým spôsobom zodpovedala túto otázku kniha Petra Kraussera a túto odpoveď tu chceme kriicky rozobrať.

Aj v súvislosti s Diltheyovou hermeneutikou ukazujú sa tu náznaky niečoho nového: popri úsilí o buržoáznu metodológiu duchovnej vedy formulujú nárok, ktorý vyslovil napr. He'mut Kuhn. Preňho je hermeneuticky orientovaná filozofia pokusom „zvládnuť absenciu ideologických meradiel“. Tým, že sa reálne dejiny vykladajú čisto duchovne, ako „pochopenie dokumentov minulosti“, kladú sa „zdravé hranice centrifugálnym ideologickým tendenciám. Niet pochybnosť, že tento pokus treba privítať ako volanie na adresu všetkých, ktorí sú ešte prístupní osvecujúcej sile Diltheyho duchovnej vedy“.² Teda hermeneutika ako stabilizujúci prostriedok a ako „zdravá hranica“ proti ideológii! Tak má návrat k Diltheyovi prispieť ku konsolidácii buržoáznej filozofie.

Napro'ti tomu v najrozmanitejších marxistických prácach, počnúc G. Lukácsom, vypracúvala sa Diltheyova objektívna úloha a jeho objektívny význam pre buržoáznu ideológiu. Tézovito ju možno zhrnúť takto: jeho filozofia predstavuje rozchod s liberálnou pozitivisticko-novokantovskou filozofiou a historiografiou; jeho antropológia a metodológia zbavili buržoázne teórie dejín histo-

¹ FLACH, W.: Vednoteoretické hodnotenie autobiografie u Diltheya. Uverejnené v Archiv für Geschichte der Philosophie, 52, s. 172.

² KUHN, H.: Ideológia ako hermeneutický pojem. Uverejnené v Hermeneutik und Dialektik I, Tübingen 1970, s. 355—356.

rickosti; prehľadili rozkol medzi prírodnými a spoločenskými vedami, dovŕšený novokantovstvom. Jeho názory podporovali iracionalizáciu buržoázneho myslenia, historický relativizmus, svetonázorovú skepsu; Diltheyom rozpracované kategórie rozhodujúco ovplyvnili existenciálnu filozofiu. Vcelku je jeho filozofovanie symptomatické pre všeobecnú krízu buržoáznej filozofie, ktorá sa začala po r. 1871.

Pravda, toto jednotné marxistické hodnotenie si vyžaduje v dvoch bodoch ďalšie diskusie: týka sa to kritického vyrovnávania sa s hermeneutikou (aj pokiaľ ide o jej racionálne jadro) a po druhé, Diltheyovho úsilia v oblasti teórie vied. Dilthey nezačal jednoducho ako iracionálny mysliteľ, ale v mnohých náznakoch sa usiloval založiť vedeckú filozofiu, ktorá mala viesť na základe empirických vied k všeobecne platným výpovediam. Avšak vnútorná logika a ideologický podnet jeho prác zaviedli jeho desaťročia trvajúce úsilia od týchto náznakov k rezignácii a k nepriateľskému postojom k vede, takže v posledných rokoch svojho života rozumel pod filozofiou záujem o záhady života a smrti. (Husserl prešiel neskôr podobnou cestou, prebiehajúcou medzi jeho programatickou úvahou *Filozofia ako prísna veda* z r. 1910 a dielom jeho staroby *Kríza európskych vied*.)

Vynechávajúc tento vnútorný vývin Diltheyovej filozofie, Peter Krausser prichádza k prekvapujúcemu novému hodnoteniu: Diltheyova vlastná zásluha, *Kritika historického rozumu*, o ktorú sa usiloval, je vraj výinom všeobecne platnej teórie štruktúry. Tým sa vraj vykonala v podtitule knihy uvedená *Revolúcia všeobecnej teórie vedy a konania*. Oproti panujúcej filozofii svojej doby — „Kantovi na jednej strane, novopozitivistom na druhej strane a všetkej metafyzike dejín na tretej strane“ — rozvinul Dilthey „zásadne novú a inakšie usposobenú teóriu“ (s. 210). Jeho teória vedy prevyšuje vraj aj dnes existujúce, vzájomne si konkurujúce teórie vedy (Adorno, Habermas, Popper, Gadamer a i.), pretože je schopná integrovať všetky tieto náznaky: analytické, hermeneutické a dialektické.

Skôr než sa budeme venovať Diltheyho teórii štruktúry, ktorú rekonštruoval Krausser, treba sa opýtať, čo má znamenať táto požiadavka v súčasnej filozofickej diskusii?

Keď si všimneme čo len posledné desaťročie západonemeckej filozofie, na prvý pohľad je nápadná kontraverzia medzi hlavnými prúdmi tejto filozofie, pozitivismom, frankfurtskou školou a hermeneutikou, pravda, okrem toho, že všetky stoja na spoločnej protimarxistickej platforme. Tieto spory sú aj v detailoch dosť známe: do bodky Adornove a Marcuseho kritiky pozitivismu a iracionalizmu, „pozitivistický spor v sociológii“, ktorý prebieha od r. 1961, polemiky proti „autoritárnemu tradicionalizmu“ hermeneutickej filozofie a proti „antiautoritárnemu radikalizmu kritickéj teórie“, ktoré za posledné roky prebýval Hans Albert. Tieto smery, čerpajúce z rozmanitých zdrojov a skúseností, zastupujú rozmanité filozofické, metodologické a prirodzené, aj politicko-ideologické koncepcie, ktoré tu nemôžeme bližšie charakterizovať. Neveľmi nás prekvapuje, že za posledné roky badať vzájomné približovanie, požiadavku vytýčenú z viacerých strán, aby sa prestalo s polemikami, vzájomné uznávanie,

ako aj personálne dokázateľné spojenia a závislosti — postup, ktorý hamburský filozof Claus Grossner označil ironicky za „tajnú alianciu kritiky ideológie, hermeneutiky, kritického racionalizmu a teórie systému“.³ To, čo sa tu ukazuje, je proces nástupu buržoáznej filozofie, praktický výsledok teórie pluralizmu — zjednocovanie buržoázných síl pre spor v rámci systému s marxizmom-leninizmom. Ak sa v priebehu takéhoto nástupu takmer všetky filozofické smery a prúdy zaoberajú vypracúvaním vlastne teórie vedy, ak sa do diskusie zafahujú filozofi (Ch. S. Peirce), ktorí doteraz neboli zahrnutí do oblasti záujmu, alebo keď sa Dilthey, ktorý sa doteraz fixoval ako filozof dejín a života, pokladá za zakladateľa modernej teórie vedy, potom všetko spadá do tejto línie. Krausserova interpretácia znamená pokrok v rámci tejto integrácie buržoáznej filozofie a metodológie; vystupuje s požiadavkou vidieť v Diltheyovi sústreďenie všetkých príslušných výdobytkov rozmanitých teórií vied bez toho, aby videl ich očividné nedostatky.

Čo vlastne objavil Krausser v Diltheyovej filozofii? Všetkými Diltheyovými prácami — ako vieme, zahŕňa takmer dvadsať vydaných zväzkov — tiahnu sa, neraz nezávisle od ich konkrétneho predmetu skúmania, metodické a teoretické analýzy, z ktorých v dodatočnom zhrnutí možno vybadať kompletnú koncepciu teórie vedy. Krausser pozbieral všetky tieto roztratené miesta (pridal k tomu ešte veľa nevydaného materiálu z Diltheyovej göttingenskej pozostalosti), interpretujúco ich preložil do modernej vedeckej reči, a štruktúry, ktoré sa pritom vynárajú, zhrnul ako blokové schémy. Metódu, ktorú Krausser používa a ktorá sa, prirodzene, rovná modernizácii Diltheyových myšlienok z hľadiska dnešnej teórie systému, učenia a vedy, pokladám za legitímnu: štruktúry, ktoré vypracoval, sú v Diltheyových prácach obsiahnuté takým spôsobom, ako ich Krausser podáva, a hrajú uňho významnú úlohu. Prehliadli sa preto, lebo sú podané nesystematicky, a preto, lebo si ich Dilthey sám vo svojom diele z posledného obdobia sotva všimá, a dnes si ich teda treba dodatočne znova uvedomiť. Okrem toho táto teória štruktúry nezohrala u Diltheyových fenomenologických, antropologických a existencialistických nasledovníkov nijakú úlohu, nepôsobila ani filozoficky, ani ideologicko-historicky (v protiklade k tomu, že Dilthey založil „duchovedy“), ani ako teória vedy. To však nič nemení na fakte, že existuje a že sa teraz dodatočne zhodnotí pravdepodobne ako „revolúcia“.

Krausser explicitne vykladá svoj zámer korigovať doteraz prevládajúci obraz W. Diltheyho, skúmať Diltheya ako systematika (čo znamená izolovaného od dejín), ktorého objavy v oblasti teórie vedy „sú, alebo môžu byť veľmi plodné a významné pre súčasnú diskusiu o príslušných problémoch“ (s. 18). A na inom mieste hovorí ešte jasnejšie, že sa už nijaký iracionalista nemôže odvolávať na Diltheya (s. 201).

Čo sleduje Krausser pri svojom skúmaní W. Diltheya? Sledujúc K. P. Poppera, hľadá „teóriu možnosti kriticko-racionálneho konania, myslenia a poznávania“ (s. 14), teóriu poznania a vedy, ktorá nie je ani dogmatická, ani

³ GROSSNER, C.: Ende der Philosophie? Die Zeit z 22. 10. 1971.